

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΜΕΤΕΩΡΑ

7

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ-ΙΔΕΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗ-ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος, MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ-ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια-Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ-ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Νικήτας Πάσσαρης, Δρ Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος
Σπήλιος Πίστας

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Pressius Arvanitidis

► ευχαριστίες

Κρυστάλλω Μαντζανά, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη ΕΦΑ Τρικάλων

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη για τη δωρεάν χρήση του εικονογραφικού υλικού από την ιστοσελίδα www.travelogues.gr

ISBN 978-960-386-607-7

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτισμικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ). Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright ©UNESCO, ©Wikimediacommons, ©OUR PLACE The World Heritage Collection. Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα προέλευση εικόνων. Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων
και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
στα ελληνικά μνημεία unesco

Μετέωρα

Δέκα Βήματα μέχρι...

**Εδώ μπορεί κανείς
να θαυμάσει τοιχογραφίες
που έχουν φιλοτεχνηθεί
από σπουδαίους ζωγράφους.**

Με πιο γνωστό τον Κρητικό Θεοφάνη,
τον ζωγράφο των τοιχογραφιών του καθολικού
της μονής του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά.

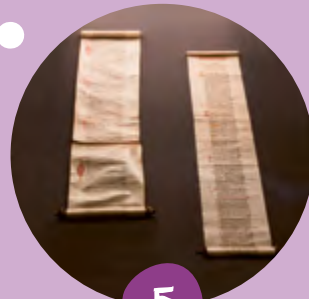
**Η περιοχή προστατεύεται
ως Τοπίο Ιδιαίτερου
Φυσικού Κάλλους και είναι
από τους σημαντικότερους
βιότοπους της χώρας¹.**

...τα Μετέωρα!

3

Είναι η μεγαλύτερη και σημαντικότερη μοναστική κοινότητα στον ελλαδικό χώρο μετά το Άγιον Όρος.

5

Οι μονές διαθέτουν την πλουσιότερη μοναστηριακή συλλογή χειρογράφων μετά το Άγιον Όρος. Εδώ λειτουργούσαν σημαντικά εργαστήρια αντιγραφής χειρογράφων (scriptoria).

7

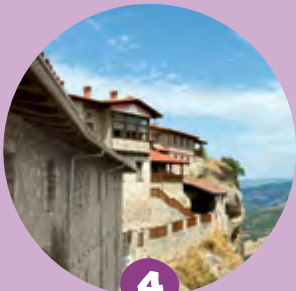
Οι μονές είναι κτισμένες στις κορυφές γιγάντιων βράχων, σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Μοιάζουν «μετέωρες στον αέρα»!

Στη ρίζα των βράχων είναι κτισμένη η πόλη της Καλαμπάκας³.

9

Μέχρι το 1930 η πρόσβαση γινόταν με δίχτυ. Ο μηχανισμός ανάβασης βρισκόταν στον πύργο βριζονίου, κοντά στην είσοδο κάθε μονής.

4

Οι μονές συνέβαλλαν στην καλλιέργεια των γραμμάτων, μεριμνώντας, μεταξύ άλλων, για την ίδρυση σχολείων.

Εδώ λειτουργούσε μετά τα μέσα του 16ου αι. η περίφημη Σωκράτους Ακαδημία².

6

Από το 18ο αι. οι μονές χρησιμοποιούνταν και ως χώροι φυλάκισης, εξορίας, αλλά και περίθαλψης.

Νοσοκομείο και γηροκομείο διέθεταν οι μονές Μεγάλου Μετεώρου και Βαρλαάμ.

8

Το σύμπλεγμα των επιβλητικών βράχων δημιουργήθηκε πριν από εκατομμύρια χρόνια.

Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται το Σπήλαιο της Θεόπετρας που κατοικήθηκε πριν από περίπου 130.000 χρόνια⁴.

10

Ιδρυτής της μοναστικής πολιτείας ήταν ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης.

Με την ίδρυση της μονής Μεταμορφώσεως στον Πλατύ Λίθο, τον οποίο αναφέρεται ότι πρώτος μετονόμασε σε Μετέωρο.

Τα Μετέωρα...

οι ουράνιοι
βράχοι...

ΤΙ;

- Η μοναστική κοινότητα των Μετεώρων.

ΠΟΥ;

- Π.Ε. Τρικάλων, Περιφέρεια Θεσσαλίας.

ΠΟΤΕ;

- τέλη 11ου – αρχές 12ου αι.: εγκατάσταση των πρώτων ασκητών στα Μετέωρα.
- μέσα 14ου αι.: ίδρυση των περισσότερων μονών.
- 16ος αι.: περίοδος ακμής μοναστηριών.

τι λένε οι αριθμοί:

1.200

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

φυλάσσονται
στις μονές των Μετεώρων

630μ.

ΥΨΟΣ

ο βράχος της Αγίας,
ο ψηλότερος των Μετεώρων

242

ΓΡΑΦΕΙΣ

απαντούν στα χειρόγραφα
των Μετεώρων

167

ΣΚΑΛΙΑ

για την ανάβαση στη
μονή Μεταμορφώσεως

103,6μ.

ΜΗΚΟΣ

το μακρύτερο σκοινί
στο δίκτυο ανάβασης της
μονής Βαρλαάμ το 1897

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

ΥΣΤΕΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ: 1988

κριτήριο i

Τα «μετέωρα» στους βράχους μοναστήρια αντιπροσωπεύουν την ιδιοφυή αρχιτεκτονική μεταμόρφωση μίας περιοχής σε ψευδοκρήνη, τόπο διαλογισμού και προσευχής.

κριτήριο iv

Οι μονές είναι εξαιρετικά δείγματα της μοναστηριακής αρχιτεκτονικής.

κριτήριο v

Οι χτισμένες σε δυσπρόσιτους βράχους μονές απηχούν τον παραδοσιακό λιτό και ασκητικό τρόπο ζωής των μοναχών.

κριτήριο ii

Οι τοιχογραφίες του Θεοφάνη του Κρητός άσκησαν ισχυρή επίδραση στη μεταβυζαντινή ζωγραφική.

κριτήριο vii

Οι βράχοι των Μετεώρων σχηματίζουν ένα σπάνιο και μοναδικής ομορφιάς τοπίο.

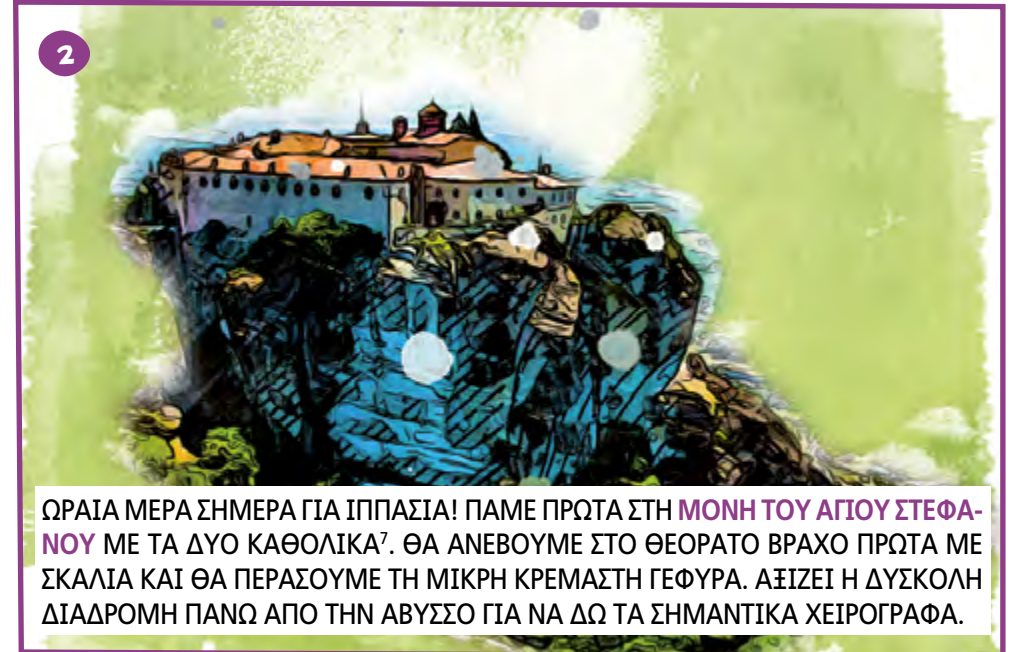

20+
ΜΟΝΕΣ

Λειτουργούσαν τον 16ο αιώνα

1. Η μονή της Αγίας Τράδας.

Περιδιαβαίνοντας στα Μετέωρα...

...ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟ ΛΕΟΝ!

5
ΣΤΟ ΠΡΩΪΝΟ ΦΩΣ Η ΜΟΝΗ ΑΝΑΠΑΥΣΑ ΜΟΙΑΖΕΙ ΜΕ ΠΟΛΥΩΡΟΦΟ ΚΤΙΣΜΑ ΚΟΛΛΗΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΒΡΑΧΟ¹¹. ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ **ΚΑΘΟΛΙΚΟ** ΘΑ ΘΑΥΜΑΣΟΥΜΕ ΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΕΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΗ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ. ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΜΕ ΣΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΚΤΗΡΙΑ ΘΑ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΣΚΑΛΕΣ ΚΑΙ ΘΑ ΠΕΡΑΣΟΥΜΕ ΑΠΟ ΣΤΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥΣ ΔΙΑΔΡΟΜΟΥΣ.

6
ΣΤΗ **ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ**¹² ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟ ΔΙΧΤΥ! ΘΑ ΚΛΕΙΣΩ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΘΑ ΠΡΟΣΕΥΧΗΘΩ! ΕΤΣΙ ΟΠΩΣ ΣΤΡΙΦΟΓΥΡΙΖΕΙ ΤΟ ΣΚΟΙΝΙ ΜΕ ΕΠΙΑΣΕ ΙΛΙΓΓΟΣ! ΕΥΤΥΧΩΣ Η ΜΟΝΗ ΔΙΑΘΕΤΕΙ ΚΑΙ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ! ΣΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΕΔΩ ΕΧΟΥΝ ΕΡΓΑΣΤΕΙ ΤΡΕΙΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΘΗΒΑ¹³! ΑΞΙΖΕ Ο ΚΟΠΟΣ, ΓΙΑ ΝΑ ΘΑΥΜΑΣΟΥΜΕ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ!

7
ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ¹⁴, ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ, ΕΧΟΥΝ ΓΕΜΑΤΟ ΤΟ ΚΕΛΛΑΡΙ ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΓΕΝΑΡΙΟ¹⁵. ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ **ΤΡΑΠΕΖΑ** ΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ ΘΑ ΜΑΣ ΥΠΟΔΕΧΤΟΥΝ ΜΕ ΕΝΑ ΠΛΟΥΣΙΟ ΔΕΙΠΝΟ¹⁶! ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΑ ΚΑΙ ΣΠΑΝΙΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ!

8
ΠΡΙΝ ΦΥΓΟΥΜΕ ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΗ **ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ**¹⁷. ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΣΜΕΝΗ ΜΕΣΑ ΣΕ ΕΝΑ ΣΠΗΛΑΙΟ, 60 Μ. ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗ ΓΗ ΣΑΝ ΑΕΤΟΦΩΛΙΑ, ΟΠΟΥ ΘΑ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΕΜΑΣΤΗ ΞΥΛΙΝΗ ΣΚΑΛΑ! ΤΩΡΑ ΠΙΑ ΞΕΡΩ: Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΔΙΩΧΝΕΙ ΤΟ ΦΟΒΟ!

Το περιβάλλον...

Το πέτρινο δάσος

Στο βορειοδυτικό άκρο της απέραντης θεσσαλικής πεδιάδας και στην αρχή της πορείας του ποταμού Πηνειού, ανάμεσα στην Πίνδο και τα Αντιχάσια όρη, υψώνονται σε μέγιστο ύψος 200 μ. οι γκριζωποί και λείοι γιγάντιοι βράχοι των Μετεώρων. Το μοναδικό αυτό γεωλογικό φαινόμενο δημιουργήθηκε πριν από εκατομμύρια χρόνια και αποτελεί ένα από τα πιο σπάνια φυσικά τοπία στον κόσμο. Στη σκιά των βράχων από ψαμμίτη και κροκαλοπαγή είναι κτισμένη η Καλαμπάκα, ενώ σε μικρή απόσταση βρίσκεται και το γραφικό χωριό Καστράκι.

2. Louis Dupré, Τα Μετέωρα και η Πίνδος, 1825.

«Οι ογκώδεις αυτοί πέτρινοι κίονες, ξεκομμένοι ο ένας από τον άλλο, στεφανωμένοι από τα καταφύγια των μοναχών, υψώνονται κατακόρυφα μέσα από μια θάλασσα φυλλωμάτων... Ασημόλευκες κασίκες πρόβαλαν από τις άκρες των βράχων μέσα στην μαύρη άβυσσο από κάτω μας. Οι απλές μορφές των βράχων υψώνονται ψηλά στον αέρα, στεφανωμένες με εκκλησίες και μοναστήρια, ενώ το μάτι φτάνει να δει τις θεσσαλικές πεδιάδες ως τους μακρινούς λόφους των Αγράφων. Καμιά πένα και κανένα μολύβι δεν μπορούν να αποδώσουν το σκηνικό των Μετεώρων όπως του αξίζει.»

E. Lear, Το ημερολόγιο ενός τοπιογράφου στην Αλβανία 1848–1849, Λονδίνο 1851¹⁸.

3. Οι βράχοι των Μετεώρων από την Καλαμπάκα. Πάνω στον βράχο,

...και το τοπίο

- Στους απόκρημνους και απροσπέλαστους βράχους των Μετεώρων, που έχουν τη μορφή απότομων κορυφών, κατοίκησαν οι πρώτοι ασκητές αναζητώντας την πνευματική γαλήνη. Φυσικές ή τεχνητές κοιλότητες στους βράχους και πρόχειρες κατασκευές αποτέλεσαν τα πρώτα ψυχαστήρια. Η αύξηση των αναχωρητών οδήγησε στις πρώτες κοινόβιες μοναστικές αδελφότητες, που έκτισαν στις κορυφές των βράχων μοναδικής αρχιτεκτονικής μοναστήρια, σε αρμονία με το επιβλητικό τοπίο.
- Για τη διαβίωσή τους οι μοναχοί ανέπτυξαν και δραστηριότητες εκτός των μονών: καλλιέργεια της γης στα χωράφια και τους αμπελώνες στους πρόποδες των βράχων, παραγωγή αλευριού σε υδρόμυλους, υλοτομία των γύρω δασών, μελισσοκομία, εκτροφή παραγωγικών ζώων, αλλά και μεγάλων ζώων, απαραίτητων για τις μεταφορές.

Πράσινες λεπτομέρειες

Τα Μετέωρα αποτελούν προστατευμένο βιότοπο του δικτύου Natura 2000 καθώς περιλαμβάνουν πολλά σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας. Εδώ έρχεται γύρω στα μέσα του Μαρτίου για να αναπαραχθεί ένα σπάνιο είδος μεταναστευτικού γύπα που απειλείται με εξαφάνιση, ο ασπροπάρης. Είναι από τα πιο έξυπνα πουλιά, μια και χρησιμοποιεί τις πέτρες ως «εργαλείο» για να σπάει αβγά!

στα δεξιά βρίσκεται το μοναστήρι του Αγίου Στεφάνου.

Τα Μετέωρα στον χρόνο

αρχές 10ου αι.

Η παλαιότερη γραπτή μνεία της επισκοπής και της πόλης των Σταγών (της σημερινής Καλαμπάκας).

τέλη 11ου ή 12ος αι.

Πρώτη εγκατάσταση ασκητών στους βράχους των Μετεώρων.

β' μισό 12ου ή αρχές 13ου αι.

Η πρώτη γραπτή αναφορά του ναού της Παναγίας Δούπιανης στο Καστράκι, η οποία αποτέλεσε τον πυρήνα της ομώνυμης σκήτης και τον παλαιότερο ναό στην περιοχή των Μετεώρων.

1204

Μετά τη Δ' Σταυροφορία η Θεσσαλία περιέρχεται στο Λατινικό βασίλειο της Θεσσαλονίκης.

1222

Η Θεσσαλία περιέρχεται στην κυριαρχία διαφόρων ηγεμόνων.

1332

Αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας στη Θεσσαλία.

μέσα 14ου αι.

Πρώτες προσπάθειες οργάνωσης του μοναστικού βίου από μεγάλες πνευματικές μορφές, όπως τον ιερομόναχο Νείλο και τον όσιο Αθανάσιο τον Μετωρίτη. Τον 14ο αιώνα ιδρύονται οι περισσότερες μονές των Μετεώρων.

**1348–1356
και 1359–περ. 1373**

Η Θεσσαλία υπό την κυριαρχία των Σέρβων. Οι Σέρβοι ηγεμόνες ενισχύουν γενναϊόδωρα τις μονές των Μετεώρων.

1386/7

Α' κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς.

1392/3–1396/7

Β' κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς.

1410–1460

Οι μονές των Μετεώρων ανακηρύσσονται σταυροπηγιάκες: υπάγονται απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

1414/23–1470
Οριστική κατάκτηση της
Θεσσαλίας από τους
Οθωμανούς.

16ος αι.
Η μοναστική ζωή στα Μετέωρα
ανακάμπτει. Πολλές μονές ανα-
καινίζονται και διακοσμούνται
με τοιχογραφίες.

1546
Ο Οικουμενικός Πατριάρχης
Ιερεμίας Α΄ (1522–1544) επισκέ-
πεται το Μεγάλο Μετέωρο.

17ος–18ος αι.
Η αυξανόμενη οικονομική ανέχεια των
μονών οδηγεί στη μείωση των μοναχών
και στην ερήμωση πολλών από αυτές.

1821–1881
Κατά τη διάρκεια της
Ελληνικής Επανάστασης και
των μετέπειτα θεσσαλικών
εξεγέρσεων οι μονές των
Μετεώρων λεηλατούνται.

1808/9
Η εξέγερση του παπα-Θύμιου
Βλαχάβα προκαλεί την εκδικητική
μανία του Αλή Πασά στις μονές των
Μετεώρων.

1786
Πασάς των Τρικάλων ορίζεται
ο περιβόητος Αλή Πασάς, ο
οποίος ασκεί σκληρή φορολο-
γική πολιτική και καταπατά την
περιουσία των μονών.

1881
Η Θεσσαλία προσαρτάται
στο ελληνικό κράτος.

1940–1944
Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι
μονές των Μετεώρων υφίστανται
μεγάλες καταστροφές.

1959–1970
Αναδιοργανώνεται ο μοναχισμός
και οι μονές των Μετεώρων.

1988
Εγγραφή στον Κατάλογο Μνημείων
Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Μορφές μέσα στους αιώνες

Στα Μετέωρα αναδείχτηκαν χαρισματικές πνευματικές μορφές του ορθόδοξου μοναχισμού.

Έζησαν είτε ως ασκητές, απομονωμένοι σε δυσπρόσιτους βράχους, είτε στις οργανωμένες κοινόβιες μονές¹⁹, όπου ίδρυσαν λαμπρούς ναούς κοσμημένους με εξαιρετες τοιχογραφίες.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΟΙ

4. Μεγάλο Μετέωρο, οι όσιοι Αθανάσιος ο Μετεωρίτης και Ιωάσαφ, 1522.

Ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης, από την Υπάτη (περ. 1302–1381)

ίδρυσε γύρω στο 1340 τη μονή της Μεταμορφώσεως (Μεγάλο Μετέωρο), την πρώτη μοναστική κοινότητα των Μετεώρων και θεωρείται ηγετική μορφή στην οργάνωση του μοναχικού βίου των Μετεώρων.

Ο όσιος Ιωάσαφ

ο τελευταίος απόγονος της σερβικής δυναστείας των Νεμανιδών, έγινε μοναχός στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου²⁰. Θεωρείται ο δεύτερος κτήτορας της μονής, καθώς συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάδειξή της ως τη σημαντικότερη των Μετεώρων.

5. Μονή Βαρλαάμ, οι όσιοι Θεοφάνης και Νεκτάριος Αψαράδες, 1548.

Οι αδελφοί όσιοι Θεοφάνης και Νεκτάριος Αψαράδες,

από παλαιά και πλούσια οικογένεια των Ιωαννίνων, έφτασαν στα Μετέωρα το 1510/11. Το 1517/18 εγκαταστάθηκαν στο βράχο του Βαρλαάμ, όπου ίδρυσαν μία νέα μοναστική αδελφότητα²¹. Οι δύο όσιοι επιδόθηκαν στην κτηριακή συγκρότηση της μονής, που επρόκειτο να αναδειχθεί σε μία από τις σημαντικότερες των Μετεώρων.

ΕΞΕΧΟΝΤΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

Σπουδαίοι αγιογράφοι, επιδέξιοι γραφείς χειρογράφων, ξυλογλύπτες και άλλοι καλλιτέχνες υπηρέτησαν την πίστη με την έμπνευση και την τέχνη τους.

Ο Φράγκος Κατελάνος

Ο κορυφαίος αγιογράφος του 16ου αι. από τη Θήβα, θεωρείται ότι εργάστηκε το 1548 στο κατάγραφο με εξαιρετικές τοιχογραφίες καθολικό της μονής Βαρλαάμ.

6. Μονή Βαρλαάμ, καθολικό Αγίων Πάντων, η Προδοσία, 1548.

Ο μοναχός Νείλος Σταυράς

υπήρξε αξιόλογος κωδικογράφος²², στον οποίο αποδίδεται η συγγραφή του βίου του αγίου Αθανασίου του Μετεωρίτη στα τέλη του 14ου αι.

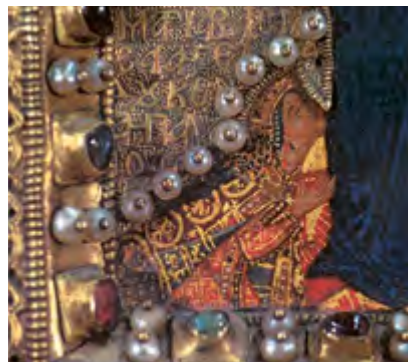
Οι Μετσοβίτες «ταλιαδόροι»

Μαστρο-Κώστας και Δημήτρης²³

κατασκεύασαν το 1814 το εξαίρετο ξυλόγλυπτο τέμπλο του νεότερου καθολικού της μονής του Αγίου Στεφάνου. Η κατασκευή του κόστισε 1.000 γρόσια.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ

Με τα Μετέωρα συνδέθηκαν και εκπρόσωποι της κοσμικής και εκκλησιαστικής εξουσίας που πρόσφεραν χορηγίες και προνόμια, φωτισμένοι διδάσκαλοι, περιηγητές, ιστοριοδίφες, καθώς και αγωνιστές εναντίον των Οθωμανών.

Ισπανία, Μουσείο μονής Cuenca, η Μαρία Παλαιολογίνα στα πόδια της Θεοτόκου, λεπτομέρεια εικόνας.

Η Μαρία Αγγελίνα Κομνηνή Δούκαινα Παλαιολογίνα Πρελιούμποβνα (1350–1394)

σύζυγος του δεσπότη της Ηπείρου Θωμά Πρελιούμποβιτς και αδελφή του οσίου Ιωάσαφ, ευεργέτησε σημαντικά τη μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Στη μονή φυλάσσονται σήμερα δύο εικόνες με προσωπογραφίες της «βυζαντινής δέσποινας».

Ο πατριάρχης Κωνσταντινούπολης Ιερεμίας Α΄ (1522–1524, 1525–1546)

εξέδωσε μία σειρά σιγγιλλίων υπέρ των μονών των Μετεώρων, κατοχυρώνοντας την κτηματική περιουσία και ανεξαρτησία τους, κατά το πρότυπο των αγιορείτικων μονών²⁴.

ΘΑΡΑΛΛΕΟΙ ΠΑΤΡΙΩΤΕΣ

Ο παπά-Θύμιος Βλαχάβας

(1703–1809)

από την Καλαμπάκα έγινε αρματολός και το 1808 οργάνωσε ανταρσία εναντίον του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, η οποία πατάχθηκε άγρια, ενώ ο ίδιος θανατώθηκε με φρικτό τρόπο.

Ένα μνημείο γεννιέται

Από τον 18ο αι. τα Μετέωρα επισκέπτονται τολμηροί περιηγητές, που με τις αφηγήσεις και τα σχέδιά τους αποτυπώνουν την ομορφιά του τοπίου, τα μοναστήρια και τη ζωή των μοναχών. Παράλληλα παραθέτουν πλούσιες γεωγραφικές, λαογραφικές και εθνολογικές πληροφορίες για την περιοχή.

«Το χοντρό σχοινί κρεμόταν ακίνητο...
Τα μικρά του ξέφτια με γέμιζαν τρόμο
και φούντωναν τη φαντασία μου...
Το δίκτυ σκώθηκε και μ' έσφιξε.
Σταυροκοπήθηκα και σφάλισα τα μάτια...»²⁵

7. Χαλκογραφία της μονής Μεταμορφώσεως (Μεγάλου Μετεώρου) του μοναχού Παρθένιου (1782), όπου απεικονίζονται τα συστήματα ανάβασης του 18ου αι. και οι γεωργικές ενασχολήσεις των μοναχών.

ΔΥΣΚΟΛΗ ΑΝΑΒΑΣΗ

Οι περισσότεροι περιηγητές σχολιάζουν γλαφυρά την επίπονη ανάβαση στα μοναστήρια με ανεμόσκαλα ή μέσα σε δίκτυ με την βοήθεια χειροκίνητου μηχανισμού, το ονομαζόμενο βριζόνι.

«Η ανάβαση είχε κάτι το τρομερό...
Αιωρούμασταν τελείως στον αέρα,
κρεμασμένοι μόνο
από ένα λεπτό σχοινί»²⁶

Στα σχέδια του μοναχού περιηγητή
Βασίλι Γρηγόροβιτς Μπάρσκι
από το Κίεβο (1745) απεικονίζονται
με λεπτομέρεια οι μετεωρίτικες μονές.

ΑΡΠΑΓΗ

Ορισμένοι από τους περιηγητές λεηλάτησαν τους θησαυρούς των μονών. Κατά την περιοδεία του στον ελλαδικό χώρο (1643–1653) ο Κύπριος κληρικός Αθανάσιος ο Ρήτωρ «παπιστής, όμως καθ' Έλληνας ημφισμένοσ και υποκρινόμενος τον ορθόδοξον» εξαπάτησε τους μοναχούς των Μετεώρων και αφαίρεσε πολλά πολύτιμα έγγραφα, τα οποία μετέφερε στο Παρίσι²⁷.

Για την προστασία των σπάνιων εγγράφων το 1882 το ελληνικό κράτος προχώρησε στη μεταφορά ορισμένων από αυτά στην Αθήνα²⁸.

ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

Το απόκοσμο τοπίο και η ομορφιά των μοναστηριών προσελκύουν από νωρίς προσκυνητές και επισκέπτες από όλον τον κόσμο.

Στις αρχές του 20ού αι. ο μοναχισμός στα Μετέωρα αρχίζει σταδιακά να γνωρίζει ανάπτυξη. Ο αριθμός των επισκεπτών αυξάνεται επίσης σημαντικά, καθώς τη δεκαετία του 1920 χτίζονται σκάλες και γέφυρες ενώ εγκαταλείπεται σταδιακά η ανάβαση με το δίχτυ. Τη δεκαετία του 1940 κατασκευάζεται αυτοκινητόδρομος που ενώνει τα Μετέωρα με την Καλαμπάκα, και καταργείται η απαγόρευση εισόδου στις μονές για τις γυναίκες (άβατο).

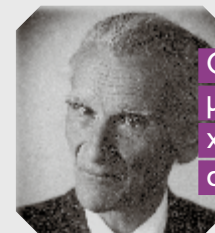
Ο γνωστός Αμερικανός φωτογράφος Robert McCabe φωτογραφίζει νεαρός ακόμη τον πατέρα του, Charles, στα Μετέωρα (1961).

Τα Μετέωρα είναι πλέον δημοφιλής προορισμός για αναρρίχηση.

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Η αρχιτεκτονική, ο μνημειακός πλούτος και τα σπάνια κειμήλια των μονών των Μετεώρων αποτελούν το αντικείμενο μελέτης κορυφαίων Ελλήνων και ξένων βυζαντινολόγων. Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο ακαδημαϊκός και καθηγητής Νίκος Α. Βένς κατέγραψε πρώτος συστηματικά τα χειρόγραφα και τα αρχεία των μονών. Τα Μετέωρα μελέτησε και ο καθηγητής Δημήτριος Ζ. Σοφριανός, ο οποίος, μεταξύ άλλων, προχώρησε στην έκδοση των μετεωρίτικων χειρογράφων.

Ο βυζαντινολόγος Νίκος Α. Βένς μελέτησε και εξέδωσε πλήθος χειρογράφων και κειμηλίων, κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες.

Η ελληνική πολιτεία ήδη από το 1921 διασφάλισε την προστασία των μετεωρίτικων μονών με την κήρυξή τους ως προέχοντα βυζαντινά μνημεία. Τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησαν εκτεταμένες αναστηλωτικές εργασίες και οι μονές σήμερα έχουν αποκατασταθεί σχεδόν ολοκληρωτικά, ενώ έχει συντηρηθεί το μεγαλύτερο τμήμα των τοιχογραφιών τους²⁹. Την συντήρηση και ανάδειξη των Μετεώρων εποπτεύει η αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Δυνατά χέρια, κοφτερά μυαλά

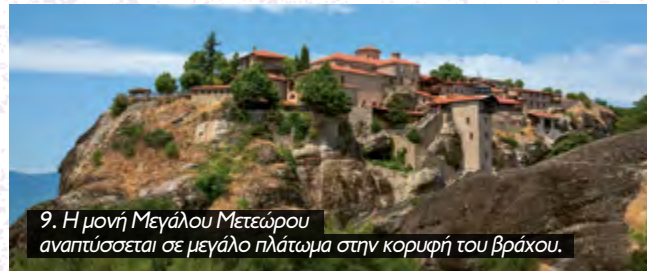
Το ιδιαίτερο τοπίο των Μετεώρων καθορίζεται από τον μοναδικό συνδυασμό της άγριας φυσικής ομορφιάς και των έργων του ανθρώπου. Πάνω στους σχεδόν κάθετους βράχους, τα «αιωρούμενα» μοναστήρια οικοδομήθηκαν με μόχθο και καλαισθησία, αξιοποιώντας κάθε διαθέσιμη επιφάνεια του περιορισμένου πλάτους.

Στο παρελθόν λειτουργούσαν πάνω από 20 μονές και σκήτες. Σήμερα μόνον έξι μονές εξακολουθούν να λειτουργούν, διαθέτοντας όλα τα απαραίτητα κτήρια για την λειτουργία ενός μοναστικού συγκροτήματος: καθολικό, τράπεζα, μαγκιπέιον (μαγειρείο), κελιά και άλλα βοηθητικά κτίσματα.

Τα περισσότερα καθολικά των μονών στα Μετέωρα ακολουθούν τον λεγόμενο αθωνικό ή αγιορείτικο αρχιτεκτονικό τύπο³⁰.

8. Η πολυώροφη μονή Βαρλαάμ μοιάζει με συνέχεια της κορυφής του βράχου.

9. Η μονή Μεγάλου Μετεώρου αναπτύσσεται σε μεγάλο πλάτωμα στην κορυφή του βράχου.

10. Οι σκήτες μοιάζουν με αετοφωλιές στο βράχο.

« Πιο πάνω απ' αυτόν τον βράχο υπήρχε ένας άλλος, που οι ντόπιοι τον ονόμαζαν Πλατύλιθο... Σ' αυτόν λοιπόν το βράχο ανέβηκε ο Αθανάσιος και διαπίστωσε ο ίδιος ότι η κατασκευή του ήταν κατάλληλη για ασκητικό κοιμητήριο· γιατί ήταν πολύ πιο ψηλός και υπερείχε από τους γύρω λίθους και είχε μεγάλη έκταση σε πλάτος και μήκος... και γενικότερα προσφερόταν από κάθε άποψη για την εγκατάσταση ασκητών. »

Από τον βίο του οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη (Σοφιανός 1990, σελ. 108–109).

11. Το καθολικό της μονής Μεγάλου Μετεώρου.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★1

«Δάσος γιγαντωδών βράχων, στοιβών λίθων
ως οβελίσκων, απειλητικών πύργων,
κεκλιμένων, ή οικοδομών ηρειπωμένων
εκ της βάσεως.

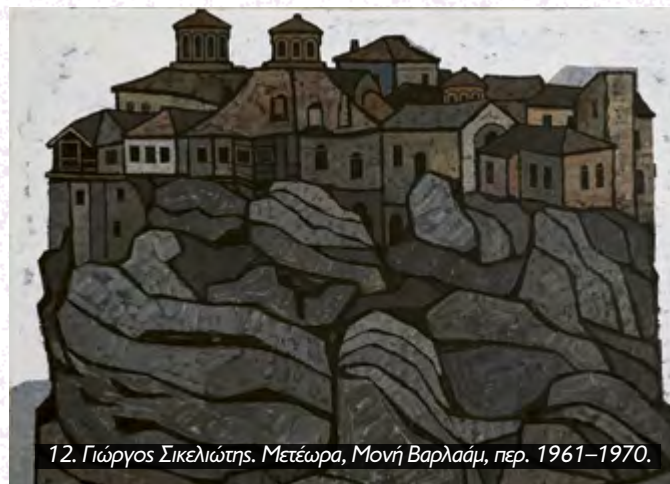
Léon Heuzey, *Excursion dans la Thessalie
turque en 1858, 1858*³¹.

Πηγή έμπνευσης

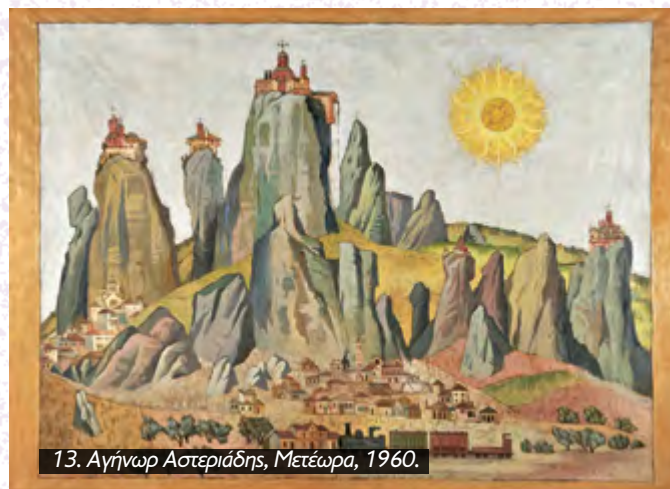
Το αρμονικό συνταίριασμα των βράχων με τα μοναστήρια αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες.

Οι τεράστιοι βράχοι των Μετεώρων αποτέλεσαν το φυσικό σκηνικό σε πολλές δημοφιλείς ταινίες, όπως «Τζέιμς Μποντ, πράκτωρ 007: Για τα μάτια σου μόνο» (1981), «Ο πράκτορας μας στην Ελλάδα» (1980), «Ο Τεντέν και το μυστήριο του Χρυσόμαλλου Δέρατος» (1961), και «Το παιδί και το δελφίνι» (1957) με την Σοφία Λόρεν.

12. Γιώργος Σικελιώτης, Μετέωρα, Μονή Βαρλαάμ, περ. 1961–1970.

13. Αγήνωρ Αστεριάδης, Μετέωρα, 1960.

14. Φώτης Κόντογλου, Τα Μετέωρα, 1923.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

«Μεγαλοφυοῦς χειρὸς ἔργον³²»

Στις μονές των Μετεώρων διατηρούνται σημαντικά τοιχογραφικά σύνολα, στα οποία παρακολουθείται η εξέλιξη της βυζαντινής ζωγραφικής τέχνης από τον 13ο μέχρι και τον 18ο αιώνα. Ξεχωρίζουν ιδιαίτερα οι τοιχογραφίες του 16ου αιώνα που έχουν εκτελεστεί από τους πιο αξιόλογους ζωγράφους της εποχής, όπως τους Κρητικούς Θεοφάνη και Τζώρτζη (ή Ζώρζη) και τους Θηβαίους Φράγκο Κατελάνο και τους αδερφούς Γεώργιο και Φράγκο Κονταρή. Τα έργα τους αντιπροσωπεύουν τις δύο διαφορετικές κυρίαρχες καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής, την Κρητική Σχολή και τη Σχολή της Βορειοδυτικής Ελλάδας (Σχολή των Θηβών).

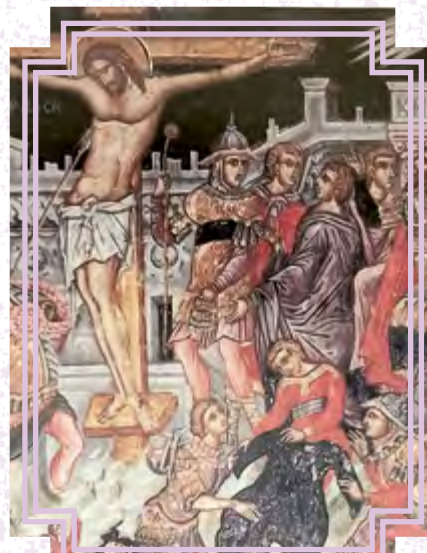
Το έργο των Θηβαίων ζωγράφων αποπνέει εκφραστική αμεσότητα, αφηγηματική ορμή και δυναμική κίνηση.

Παλιό καθολικό μονής
Μεγάλου Μετεώρου,
Η Σταύρωση, 1483.

Νέο καθολικό μονής Μεγάλου Μετεώρου,
Ο Χριστός ελκόμενος στο σταυρό, 1522,
πιθανόν έργο έργο του ζωγράφου Τζώρτζη.

Καθολικό μονής Βαρλαάμ,
Λεπτομέρεια από τη Σταύρωση
με το διαμοιρασμό των ιματίων
του Χριστού, 1548, έργο πιθανόν
του Φράγκου Κατελάνου.

«Να περιγράψω τους θαυμαστά “ιστορημένους” ναούς του Μετεώρου και του Βαρλαάμ; Πώς γίνεται η πέννα ν’αποδώσει στο χαρτί έναν ζωγραφικό πίνακα; Έχω μονάχα να ειπώ πως οι ζωγράφοι που στόλισαν τους ναούς με τοιχογραφίες ήσαν μεγάλοι καλλιτέχνες, οιστρηλατημένοι με πίστη διπλή: πίστη στον Θεό που υμνούσαν με την τέχνη τους. Πίστη στην τέχνη τους που υμνούσε τον Θεό. Ναι, θαυμαστά επιτεύγματα πίστεως οι δύο μεγάλοι ναοί, του Μετεώρου και του Βαρλαάμ, διακοσμημένοι από ζωγράφο μεγαλοφυή. Δεν ξέρω, δεν είμαι αρμόδιος. Αλλά την αισθητική συγκίνηση που μου χάρισε ο ανώνυμος ζωγράφος της εκκλησίτσας του Βαρλαάμ, δεν μου την προκάλεσε ο Μικελάντζελο στην Καπέλα Σιξτίνα...»

Μ. Καραγάτσης, Οδοιπορικό στα Μετέωρα, 1957³³

15. Νάρθηκας καθολικού μονής Βαρλαάμ, Ο άγιος Σισώης μπροστά στον τάφο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, έργο των Γεωργίου και Φράγκου Κονταρή, 1566. Στην επιγραφή αναφέρεται ότι αντικρύζοντας το σκελετό του άλλοτε ένδοξου βασιλιά θρηνεί για τη ματαιότητα των εγκοσμίων.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★2

Καθολικό μονής Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, ο άγιος Ιάκωβος ο Πέρσης, 1527, έργο του Θεοφάνη του Κρητός.

Ένας μεγάλος ζωγράφος

Ο ζωγράφος Θεοφάνης Στρελίτζας Μπαθάς είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος της Κρητικής Σχολής, η οποία θα κυριαρχήσει από τον 16ο αι. και εξής στην μεταβυζαντινή ζωγραφική. Η αρχή της σταδιοδρομίας του εντοπίζεται στις τοιχογραφίες του καθολικού της μονής του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά στα Μετέωρα (1527), ενώ η λαμπρή πορεία του συνεχίζεται στο Άγιον Όρος.

Στις συνθέσεις του, που χαρακτηρίζονται από ευρυθμία, πνευματικότητα, δογματική ευπρέπεια και κλασική ηρεμία, συνδυάζονται με επιτυχία ποικίλα δυτικότερα στοιχεία.

Το 1932 ο σπουδαίος ζωγράφος Φώτης Κόντογλου επισκέφθηκε τα Μετέωρα με τον τότε μαθητή του Γιάννη Τσαρούχη για να φιλοτεχνήσουν αντίγραφα τοιχογραφιών για λογαριασμό του Βυζαντινού Μουσείου της Αθήνας.

Ο Φώτης Κόντογλου και ο Γιάννης Τσαρούχης ως δόκιμοι μοναχοί επιδεικνύουν τα έργα τους.

Καθολικό μονής Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, ο Αδάμ ονοματίζει τα ζώα και τα πτηνά³⁴, 1527. Μία από τις νέες εικονογραφικές συνθέσεις που εισάγει στη μνημειακή ζωγραφική ο Θεοφάνης.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Ο μοναχικός βίος

Οι δύσκολες καθημερινές συνθήκες διαβίωσης των μοναχών στους απόκρημνους βράχους των Μετεώρων συνοδεύονταν από διάφορες δραστηριότητες που τους εξασφάλιζαν τα απαραίτητα για τη διαβίωσή τους, όπως τη δημιουργία εργόχειρων (καλάθια, κ.ά.), τη μελισσοκομία, την αμπελουργία και την καλλιέργεια μικρών αγρόκηπων.

Οι ασχολίες που αναλαμβάνουν σήμερα οι μοναχοί και οι μοναχές των Μετεώρων είναι παρόμοιες με εκείνες του παρελθόντος και περιλαμβάνουν την χρυσοκεντητική, την κατασκευή κεριών, θυμιαμάτων, εικονιδίων, κ.ά.

«...ενώ τους σφριγηλούς νέους πρόσταξε να πάρουν σκαπάνες στα χέρια τους και να καλλιεργούν τη γη, ώστε να τρέφονται με τους καρπούς των κόπων τους και επιπλέον να βοηθούν τους αναγκασμένους.»

Βίος οσίου Αθανασίου Μετεωρίτη,
κεφ. 27, περ. 1390. (Σοφιανός 1990, σελ. 112).

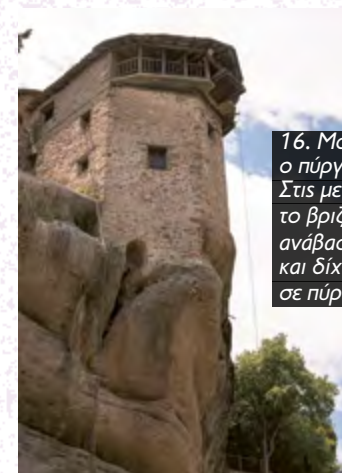
Μοναχός των Μετεώρων ράβει.
Φωτογραφία του γαλλικού
στρατού, 1917.

Μαγειρεία στα Μετέωρα.

Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, η Κοίμηση του Εφραίμ του Σύρου,
1527, έργο του Θεοφάνη. Στην παράσταση αποτυπώνονται
ποικίλα στιγμιότυπα του μοναστικού βίου, όπως η προσευχή,
η μελέτη και η παράδοση τροφίμων σε στυλίτη μοναχό.

16. Μονή Βαρλαάμ,
ο πύργος του βριζονίου.
Στις μετεωρίτικες μονές
το βριζόνι –σύστημα
ανάβασης με σκοινί
και δίχτυ– στεγαζόταν
σε πύργο.

17. Η μονή Αγίου Νικολάου Μπάντοβα χτισμένη μέσα
στο βράχο και οι σκήτες Γρηγορίου και Αντωνίου.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★3

Μπροστά στη θέα αυτών των ανεπανάληπτων φυσικών καλλονών δεν ήταν δυνατό να μιλάμε για οτιδήποτε. Ένωθα την ανάγκη να σιωπώ.

Ν' απολαμβάνω μέσα στη σιγή την ομορφιά της φύσεως. Να παρατείνω όσο γινόταν περισσότερο αυτή την πνευματική τέρψη. Την τέρψη που δεν μπορεί κανείς να γευθή πουθενά αλλού στον κόσμο. Μόνο στα Μετέωρα...

Αρχιμανδρίτης Πορφύριος Ουσπένσκυ,
μέσα 19ου αι.³⁵

Στον Άν Γιώργη τον «Μαντηλά»

Κάθε χρόνο ανήμερα της εορτής του Αγίου Γεωργίου αναβιώνει στο Καστράκι Καλαμπάκας το έθιμο των μαντηλιών³⁶, στο ερειπωμένο σπηλαιώδες ερημητήριο του Αγίου Γεωργίου του «Μαντηλά» που βρίσκεται σε ύψος περ. 20 μ. από το έδαφος. Εκεί νέοι ζωσμένοι με εκατοντάδες μαντήλια –τάματα πιστών–, αναρριχώνται στο βράχο, για να κρεμάσουν μαντήλια και να πάρουν τα περσινά, τα οποία μοιράζουν ως φυλαχτό στους προσκυνητές που παρακολουθούν την επικίνδυνη ανάβαση.

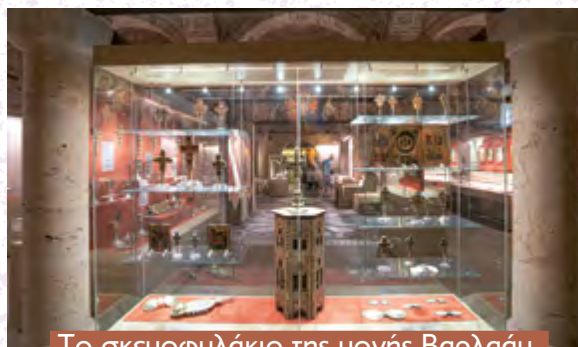

Ανάβαση στο βράχο του Αν Γιώργη του «Μαντηλά».

Μία πόλη στη σκιά των Μετεώρων

Η περιοχή των Μετεώρων γνωρίζει τα τελευταία χρόνια μεγάλη τουριστική ανάπτυξη, καθώς τα ανακαινισμένα μοναστήρια και οι μικρές μουσειακές συλλογές τους δέχονται πλήθος επισκεπτών. Μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει και η πόλη της Καλαμπάκας, ως ενδιαμέσος σταθμός. Εκεί λειτουργεί από το 1964 η μοναδική στην Ελλάδα Σχολή Ξυλογλυπτικής, καθώς και ενδιαφέροντα μουσεία.

Τουρίστες από όλο τον κόσμο συνδυάζουν την επίσκεψη στα ιστορικά μοναστηριακά συγκροτήματα με ποικίλες άλλες δραστηριότητες στο μοναδικό περιβάλλον, όπως φωτογράφιση, πεζοπορία, αναρρίχηση, ορειβασία κ.ά.

Το σκευοφυλάκιο της μονής Βαρλαάμ.

Έργα της Σχολής Ξυλογλυπτικής στην Καλαμπάκα.

Παλιό Μαγειρείο στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας –
Μουσείο Μανιταριών στην Καλαμπάκα.

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Άγιον Όρος

Η μεγαλύτερη μοναστική κοινότητα του ελλαδικού χώρου είναι ένα από τα λαμπρότερα πνευματικά και καλλιτεχνικά κέντρα της ορθοδοξίας.

ΕΛΛΑΔΑ

Μονή Αγίου

Βησσαρίωνος Δουσίκου

Σε απόσταση 25 χλμ. από τα Τρίκαλα, ιδρύθηκε από τον αρχιεπίσκοπο Λαρίσης Βησσαρίωνα μεταξύ των ετών 1527–1535, παράλληλα με την περίοδο ακμής των Μετεώρων. Το καθολικό ακολουθεί τον *αθωνικό* τύπο ενώ οι τοιχογραφίες είναι έργο του ζωγράφου Τζώρτζη.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΤΟΥΡΚΙΑ

Εθνικό Πάρκο Γκιόρεμε

Οι βυζαντινοί ναοί, λαξευμένοι στο μαλακό βράχο της Καππαδοκίας, διατηρούν εξαιρετικές τοιχογραφίες και μαρτυρούν τη διάδοση του χριστιανισμού στην περιοχή.

ΚΙΝΑ

Γουλινγκγιουάν

Οι εντυπωσιακοί βραχώδεις σχηματισμοί από φαμμίτη φτάνουν σε ύψος εκατοντάδων μέτρων.

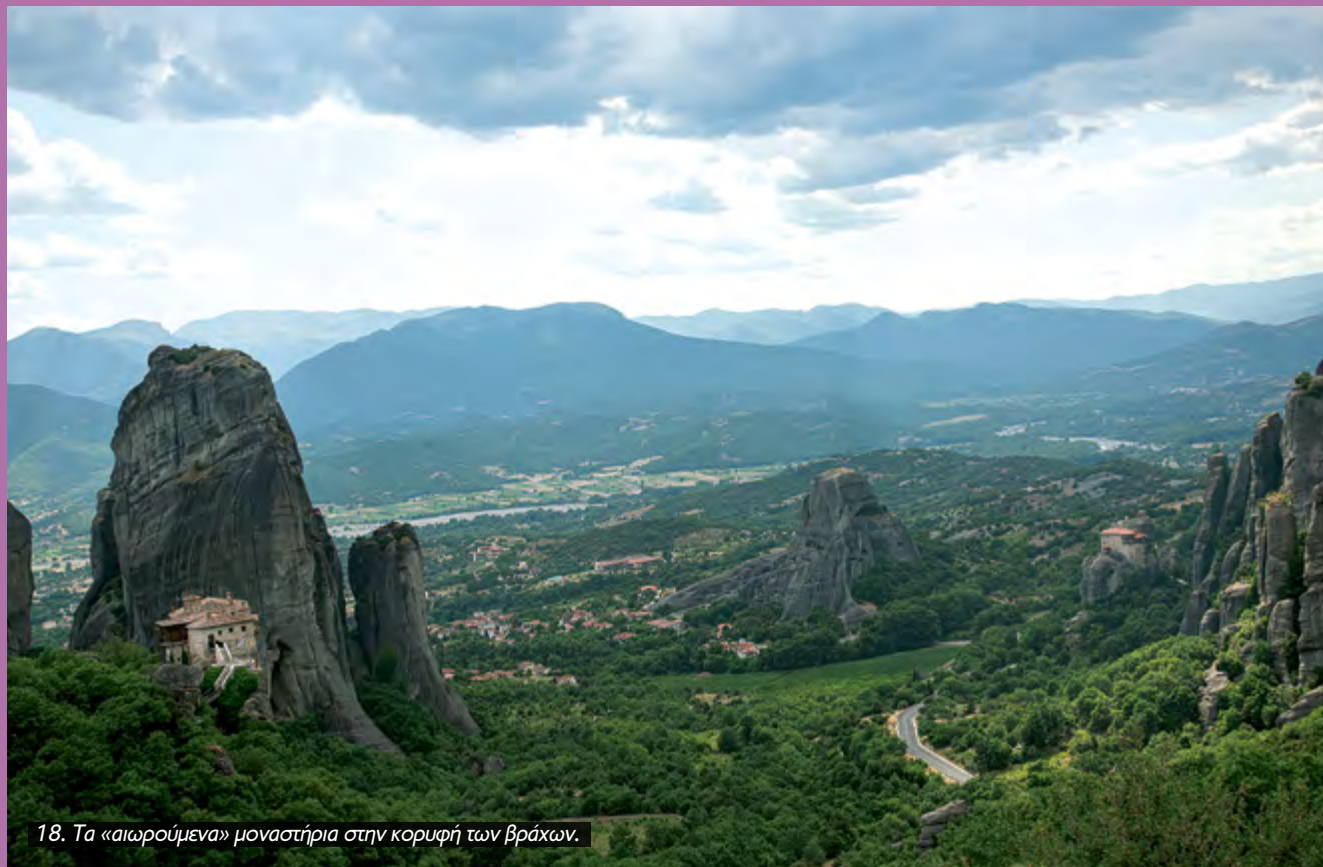
Ένα μήνυμα του σήμερα...

Η «ἐπί γῆς εἰρήνη»

Στις φοβερές συνέπειες των πολέμων περιλαμβάνονται και οι καταστροφές στα μνημεία των εμπλεκόμενων πλευρών. Οι μονές των Μετεώρων κατάφεραν να επιβιώσουν παρά τις συχνές λεηλασίες και καταστροφές. Ειδικά από τα τέλη του 18ου αιώνα και εξής οι αλληπάλληλες ληστρικές επιδρομές και πολεμικές συγκρούσεις οδήγησαν τις μετεωρίτικες μονές σε δεινή κατάσταση, ακόμη και σε ερήμωση³⁷, ενώ συχνή ήταν η διαρπαγή πολύτιμων αφιερωμάτων από τα σκευοφυλάκιά τους.

Πάραυτα, οι μονές προσέφεραν συχνά καταφύγιο στους κατατρεγμένους πληθυσμούς των γύρω περιοχών, με τους ίδιους τους μοναχούς να παίζουν επιπρόσθετα πρωταγωνιστικό ρόλο σε ένοπλες συγκρούσεις.

Ακόμη και σήμερα οι μοναχοί και οι μοναχές των μετεωρίτικων μοναστηριών διάγουν λιτό βίο, αποτελούν τους πνευματικούς φύλακες του τόπου και προσεύχονται αδιάλειπτα «ὕπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου»³⁸, που παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα ζητούμενα της σύγχρονης εποχής.

18. Τα «αιωρούμενα» μοναστήρια στην κορυφή των βράχων.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

16 ΕΙΡΗΝΗ,
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
ΚΑΙ ΙΣΧΥΡΟΙ
ΘΕΣΜΟΙ

Προάγουμε ειρηνικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, παρέχουμε πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδομούμε αποτελεσματικούς, υπεύθυνους και συμμετοχικούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα.

σημειώσεις

1. Κήρυξη των Μετεώρων ως Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) το 1967, Ένταξη κατόπιν στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο προστασίας Natura 2000, που προστατεύει σημαντικούς οικοτόπους.
2. Η «Σωκράτους Ακαδημία εν Μετέωρω» ιδρύθηκε στη μονή του Μεγάλου Μετέωρου (1550–1558) και λειτουργήσε επί τουρκοκρατίας στη Θεσσαλία. Αργότερα, το 1893 ιδρύθηκε και η «Κωνσταντίος Σχολή» από τον ηγούμενο της μονής του Αγίου Στεφάνου, Κωνσταντίνο.
3. Η Καλαμπάκα, κτισμένη στην αριστερή όχθη του Πηνειού, ονομαζόταν κατά την αρχαιότητα Αιγίνιο και στους βυζαντινούς χρόνους Σταγοί. Το σημερινό όνομα έχει τουρκική προέλευση και σημαίνει «ισχυρό φρούριο».
4. Το Σπήλαιο της Θεόπετρας βρίσκεται περίπου 4 χλμ. νότια της Καλαμπάκας, απέναντι από τα Μετέωρα. Σε αυτό έχουν εντοπιστεί σημαντικά στοιχεία για τη συστηματική χρήση του από τον άνθρωπο 130.000 χρόνια πριν, μέχρι το 4000 π.Χ., όπως ταφές, εργαλεία, αγγεία και κοσμήματα, καθώς και τα περίφημα αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων.
5. Η ιστορία μας είναι εμπνευσμένη από τον διαπρεπή Γάλλο αρχαιολόγο Λεόν Εζέ (Léon Heuzey, 1831–1922), ο οποίος επισκέφτηκε τη Θεσσαλία και τα Μετέωρα το 1858. Στο ογκώδες έργο του *Excursion dans la Thessalie turque en 1858* παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή στην τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία. Στις μετεωρίτικες μονές αντέγραψε ορισμένα άγνωστα ως τότε σημαντικά έγγραφα. Βλ. σχετικά Χρ. Πολέζε, *Ετερότητα και περιγητική γραμματεία. Η περίπτωση της Λάρισας κατά τον 19ο αιώνα μέσα από τα κείμενα ευρωπαίων περιηγητών* (διδ. διατρ.), Θεσσαλονίκη 2006, 248–263.
6. Κοίμηση της Θεοτόκου: τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική που απολήγει σε τρεις κόγχες ανατολικά. Ιδρύθηκε γύρω στο 1000 μ.Χ. και ήταν η έδρα του επισκόπου των Σταγών. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες που έγιναν στα τέλη 11ου–αρχές 12ου αι. και αργότερα, το 1573, όταν έγιναν εκτεταμένες επισκευές. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του νάρθηκα χρονολογείται στον 18ο αι.
7. Ο βράχος της μονής του Αγίου Στεφάνου κατοικήθηκε από μοναχούς στα τέλη του 12ου αι. Πρώτος ιδρυτής της μονής, το έτος 1191/2, αναφέρεται ο όσιος ασκητής Ιερεμίας. Η κτηριακή συγκρότηση της ανδρικής μονής που ιδρύθηκε το 14ο αι. ολοκληρώθηκε τον 15ο και 16ο αι. Το παλαιό καθολικό ιδρύθηκε τον 15ο αι. και ανακαινίστηκε από τον μοναχό Φιλόθεο. Το νέο καθολικό χτίστηκε το 1798. Σήμερα λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι.
8. Η μονή Αγίας Τριάδας κατά την παράδοση πρωτοκτίστηκε το 1438 από έναν μοναχό με το όνομα Δομέτιος. Οι πηγές ωστόσο μαρτυρούν την ύπαρξη της ήδη από το 1362. Σήμερα την παλαιότερη οικοδομική φάση της μονής αποτελεί το καθολικό που κτίστηκε το 1475/6.
9. Η μονή Ρουσάνου ή Αρσάνη ιδρύθηκε το 1545 και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες το 1560. Αρχικά ήταν ανδρικό μοναστήρι, αλλά σήμερα είναι γυναικείο.
10. Το *σήμεντρο*, κατασκευασμένο από μέταλλο και το τάλαντο από ξύλο, είναι κρουστά μουσικά όργανα, προγενέστερα της καμπάνας, που καλούν τους μοναχούς στις λατρευτικές συνάξεις.
11. Η ανδρική μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά ξεχωρίζει για τη διαμόρφωσή της, με αλληπάλλινους ορόφους. Το όνομά της πιθανόν οφείλεται σε κάποιον κτήτορα του 14ου αιώνα. Το καθολικό της τοιχογραφήθηκε από τον Θεοφάνη τον Κρητικό.
12. Η μονή Βαρλαάμ είναι ανδρικό μοναστήρι στην κορυφή απότομου βράχου. Ιδρύθηκε στις αρχές του 16ου αι. αλλά πήρε το όνομά της από τον ασκητή

Βαρλαάμ, που εγκαταστάθηκε στον βράχο τον 14ο αι.

13. Το καθολικό της μονής Βαρλαάμ ανεγέρθηκε το 1541/2. Οι τοιχογραφίες του αποδίδονται στους περίφημους Θηβαίους ζωγράφους Φράγγο Κατελάνο (1548), Γεώργιο και Φράγγο Κονταρή (1566).

14. Το καθολικό της μονής του Μεγάλου Μετέωρου, ο ναός της Μεταμορφώσεως, είναι ένας από τους μεγαλοπρεπέστερους ναούς της Ελλάδας. Το 1544/5 κατασκευάστηκε νέο καθολικό, αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος, ενσωματώνοντας το προηγούμενο ως ιερό βήμα. Τον 16ο αιώνα λειτουργήσε εδώ Σχολή Γραμμάτων και εργαστήριο αντιγραφής κωδίκων.

15. *Βαγεναρειόν* (*Βαγενάρι*) ονομάζεται το κελάρι όπου αποθηκεύονταν τα μεγάλα βαρέλια κρασιού, τα *βαγένια* ή *βαένια*. Στη μονή Βαρλαάμ το παλιό *βαένι*, ο «παπούς», όπως το αποκαλούν οι μοναχοί, έχει διάμετρο 2,5 μ., μήκος 6 μ. και χωρητικότητα 12.000 λίτρα.

16. Η περιγραφή ενός πλούσιου γεύματος στην τραπεζαρία (*τράπεζα*) της μονής του Αγίου Στεφάνου, με σούπα με χορταρικά και μπόλικο γλυκάνισο, φιλοκομμένο κρέας τυλιγμένο σε αμπελόφυλλα, κρύο ψητό αρνί, σαλάτα με άγρια ραδίκια και μαλακό γίδινο τυρί σάζεται στις σημειώσεις της Μαρίας-Άννας ντε Μποβέ που επισκέφθηκε τα Μετέωρα λίγο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896.

17. Η μονή της Υπαπαντής, μετόχι της μονής του Μεγάλου Μετέωρου, δεν λειτουργεί σήμερα, ωστόσο το 2000 ολοκληρώθηκε η κτηριακή αναστήλωση και η συντήρηση των τοιχογραφιών της. Αποτελεί ένα από τα παλαιότερα μοναστήρια των Μετεώρων, καθώς ιδρύθηκε το 1366/7 από τον ιερομόναχο Νείλο, μεγάλη ασκητική προσωπικότητα του μετεωρίτικου μοναχισμού.

18. Ο Edward Lear, Άγγλος συγγραφέας και ζωγράφος–τοπιογράφος (1812–1888), ταξίδεψε πολύ και συνέγραψε τις εντυπώσεις του σε ταξιδιωτικά ημερολόγια. Βλ. Π.Γ. Παπαβασιλείου, «Edward Lear: ένας τοπιογράφος στη Θεσσαλία του 1849», *Τρικαλινά*, 20 (2000), σελ. 313–325.

19. Στις κοινοβιακές μονές η διοίκηση ασκείται από τον ηγούμενο και το ηγουμενοσυμβούλιο. Οι μοναχοί που διαμένουν όλοι μαζί, ακολουθούν κοινό πρόγραμμα και συμμετέχουν στις καθημερινές εργασίες –διακονήματα– της μονής.

20. Ο κατά κόσμον Ιωάννης, γύρω στο 1370, δύο χρόνια περίπου πριν γίνει μοναχός και λάβει το όνομα Ιωάσαφ, είχε διαδεχτεί στην εξουσία τον πατέρα του, τον Σέρβο ηγεμόνα της Θεσσαλίας, Συμεών Ούρεση (Uros) Παλαιολόγο (1359–1370).

21. Όταν ανέβηκαν στο βράχο ο Θεοφάνης και ο Νεκτάριος, διατηρούνταν ακόμη τα κατάλοιπα του ναού των Τριών Ιεραρχών και άλλων κτισμάτων που είχαν αναγερθεί από τον μοναχό Βαρλαάμ, τον πρώτο ασκητή που είχε εγκατασταθεί εκεί στα μέσα του 14ου αι.

22. Κωδικογράφος: γραφέας και αντιγραφείς χειρογράφων. Στη μονή Υψηλοτέρας, που δεν σώζεται σήμερα, λειτουργούσε ένα από τα μεγαλύτερα βιβλιογραφικά εργαστήρια των Μετεώρων, για αυτό και είναι γνωστή και ως Μονή των Καλλιγράφων. Διατηρούνται 11 ευνοήγιοι κώδικες του μοναχού Νείλου, ενώ του αποδίδονται άλλοι 8 κώδικες βάσει της γραφής. Τα χειρόγραφα της μονής Υψηλοτέρας φυλάσσονται σήμερα στη μονή του Μεγάλου Μετέωρου.

23. Στον πρώτο ξυλογλύπτη Κώστα αποδίδεται πιθανότατα και το ξυλογλύπτο τέμπλο του καθολικού της μονής Μεγάλου Μετέωρου (1791).

24. Μετά την πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1453, οι ηγούμενοι των μονών απευθύνονταν στον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, για να επικυ-

ρώσει με *σιγγίλλιο* (*σφραγισμένο έγγραφο*) τα περιουσιακά τους στοιχεία και άλλα προνόμια.

25. Αρχιμ. Τιμ. Σακκάς, «Τα Μετέωρα στα μέσα του ΙΘ' αιώνα, όπως τα είδε ο Ρώσος περιηγητής αρχιμ. Πορφύριος Ουσπένσκυ», *Πρακτικά Πανελληνίου Μοναστικού Συνεδρίου*, 18–20 Απριλίου 1990, Αγία Μετέωρα 1990, 360–362.

26. H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia, during the years 1812 and 1813*, Λονδίνο 1815, σελ. 236.

27. Βλ. Σοφριανός 1988, σελ. 36. Τα χειρόγραφα αυτά βρίσκονται πλέον στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού.

28. Το 1882, μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος, η κυβέρνηση επιχείρησε να μεταφέρει στην Αθήνα τα χειρόγραφα των μετεωρικών και άλλων θεσσαλικών μονών. Μετά από μεγάλη αντίδραση των μοναχών και των κατοίκων της περιοχής τα περισσότερα παρέμειναν στα Μετέωρα, με εξαίρεση 104 που μεταφέρθηκαν στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας.

29. Λειτουργούν οι μονές Μεγάλου Μετέωρου, Βαρλαάμ, Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, Αγίας Τριάδας, Ρουσάνου και Αγίου Στεφάνου, εκ των οποίων οι δύο τελευταίες είναι γυναικείες. Επίσης έχουν αναστηλωθεί οι ερειπωμένες μονές του Αγίου Νικολάου Μπάντοβα ή Κοφινά και της Υπαπαντής.

30. Οι μοναχοί των Μετεώρων διατηρούσαν στενούς δεσμούς με το Άγιον Όρος. Τον αθωνικό τύπο ναού ακολουθούν τα καθολικά των μονών Ρουσάνου, Βαρλαάμ, Μεγάλου Μετέωρου και Αγίου Στεφάνου. Πρόκειται για σύνθετους σταυροειδείς εγγεγραμμένους με τρούλο ναούς, η εγκάρσια κεραία των οποίων απολήγει σε κόγχες, τους λεγόμενους χορούς, όπου στέκονται οι ομάδες των ψαλτών.

31. Βλ. σημ. 5.

32. Η φράση αναφέρεται στον ζωγράφο Θεοφάνη από την Κρήτη. Βλ. απόσπασμα από συνέντευξη του καθηγητή ΑΠΘ Ευθύμιο Τσιγαρίδα <https://www.kathimerini.gr/culture/arts/876093/megalofyoyos-cheiros-ergon-gia-tin-aioniotita/>.

33. Μ. Καραγάτσης, «Οδοιπορικό στα Μετέωρα», *Εικόνες*, τεύχος 93 (5–11 Αυγούστου 1957), σελ. 12–17.

34. Γένεσις 2:20. «*Κι ο Αδάμ έδωσε ονόματα σε όλα τα ζώα, στα πτηνά του ουρανού και στα άγρια θηρία*».

35. Βλ. σημ. 25.

36. Λέγεται ότι την εποχή της Τουρκοκρατίας ένας Τούρκος στρατιώτης έπεσε αναίσθητος κάτω από το ερημητήριο. Η γυναίκα του αγά πρόσφερε το μαντήλι της στον άγιο Γεώργιο για να τον σώσει και ο Τούρκος σκώθηκε υγιής. Από τότε κάθε χρόνο κρεμιούνται καινούργια μαντήλια στο μοναστήρι. Πηγή <https://www.infotouristmeteora.gr/1-μ-αγιου-γεωργιου-μανδηλα/>

37. Η μονή Αγίου Δημητρίου ισοπεδώθηκε από τους Τούρκους το 1809. Μεγάλες καταστροφές προκάλεσαν οι επιδρομές του Αλή Πασά (αρχές 19ου αι.), οι συγκρούσεις κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821, οι εξεγέρσεις μέχρι την οριστική προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος το 1881, αλλά και οι συγκρούσεις κατά τον Α' και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη μονή Μεγάλου Μετέωρου εκτίθεται πλούσιο σχετικό υλικό στις αίθουσες «Κωνσταντίνος Μαντζάνας» (Ιστορικό Μουσείο) και «Νικηφόρος Κορίνθς» (Ιστορικές Λιθογραφίες).

38. Βλ. *Ευχολόγιον το Μέγα της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδ. Παπαδημητρίου, Αθήνα 2014.

βιβλιογραφία

Αγορίτσας Δ.Κ., *Βίος και πολιτεία των οσίων Νεκταρίου και Θεοφάνους των Αψαράδων κτιτόρων της Ιεράς μονής Βαρλαάμ: Βίος–Διαθήκων Γράμμα–Εγκωμιαστικά Κείμενα*, Μετέωρα 2018.

Αγορίτσας Δ.Κ., «Μετεώρα: Από τη Σκήπη των Σταγών στον οργανωμένο κοινοβιακό βίο. Παράδοση και εξέλιξη», *Βυζαντινά* 36 (2018), 33–66.

Βαφειάδης Κ.Μ., *Η μονή του Αγίου και Μεγάλου Μετέωρου: Ιστορία–Προσωπογραφία–Βίος πνευματικός επί τη βάση των γραπτών και αρχαιολογικών μαρτυριών (12ος–20ος αι.)*, Μετέωρα 2019.

Βαφειάδης Κ.Μ., «Τα μοναστήρια της Θεσσαλίας ως σωφρονιστικά και ψυχιατρικά καταστήματα: Η περίπτωση της μονής του Μεγ. Μετέωρου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 76 (2019), 33–40.

Γκιολές Ν., «Ερμηνευτική προσέγγιση του εικονογραφικού προγράμματος του νάρθηκα της μονής του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά στα Μετέωρα», στο *Αρχονταρίκι: Αφιέρωμα στον Ευθύμιο Ν. Τσιγαρίδα*, Αθήνα 2021, 127–139.

Καραμωλανάκης Β. (επιμ.), *Νίκος Βέης, ο σοφός της λεπτομέρειας*, Αθήνα 2018.

Μαντζανά Κρ.–Κ. Τσόδουλος, «Η “παρουσία” μίας βυζαντινής δέσποινας της Ηπείρου στη μονή του Μεγάλου Μετέωρου», στο Παπαγεωργίου Γ.–Πέτσιος Κ.Θ. (επιμ.), *Πρακτικά Α΄ Πανεπιστημίου Συνεδρίου «Ιστορία–Λογισμική: Η Ήπειρος και τα Ιωάννινα από το 1430 έως το 1913, Ιωάννινα, 28 Φεβρουαρίου–3 Μαρτίου 2013*, Ιωάννινα 2015, 451–480.

Νικονάνος Ν., *Μετεώρα: Τα μοναστήρια και η ιστορία τους*, Αθήνα 1987 (1η έκδ.).

Σαμπανίκου Εύ.Δ., *Ο ζωγραφικός διάκοσμος του παρεκκλησίου των Τριών Ιεραρχών της μονής Βαρλαάμ στα Μετέωρα (1637)* [Φιλολογικός, Ιστορικός, Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, Κείμενα και Μελέτες 10], Τρίκαλα 1997.

Σοφιανός Δ.Ζ., «Τα χειρόγραφα των Μετεώρων. Ιστορική επισκόπηση–Γενική θεώρηση», *Πρακτικά 1ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών, Τρίκαλα–Καλαμπάκα–Μετεώρα, 6–8/11/1987 (= Τρικαλινά 8)*, Τρίκαλα 1988, 35–81.

Σοφιανός Δ.Ζ., *Ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης: Βίος, ακολουθία, συναξάρια. Προλεγόμενα – Μετάφραση του βίου, κριτική έκδοση κειμένων*, Μετέωρα 1990.

Σοφιανός Δ.Ζ., *Μετεώρα: Οδοιπορικό*, Μετέωρα 1990.

Σοφιανός Δ.Ζ., «Τα ξυλόγλυπτα τέμπλα των μετεωρικών μονών Μεγάλου Μετέωρου (1791) και Αγίου Στεφάνου (1814), έργα Μεσοβιτών μαστόρων», στο Παπαζήσης Τρ.Δ. (επιμ.), *Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Μεσοβιτικών Σπουδών, Μέτσοβο 28–30 Ιουνίου 1991*, Αθήνα 1993, 173–215.

Σοφιανός Δ.Ζ., «Γραφείς και βιβλιογραφικά εργαστήρια των μονών των Μετεώρων (15ος–16ος αι.)», στο Πατούρας Σ. (επιμ.), *Η ελληνική γραφή κατά τους 15ο και 16ο αιώνες*, Αθήνα 2000, 323–347.

Σοφιανός Δ.Ζ.–Τσιγαρίδας Ευ.Ν., *Αγία Μετέωρα. Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά: Ιστορία–Τέχνη/Holy Meteora. The Holy Monastery of St. Nikolaos Anapaŷsas: History and Art*, Τρίκαλα 2003.

Σοφιανός Δ.Ζ.–Γαλάβαρης Γ., *Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα των μονών*

των Μετεώρων, 2 τόμ., Αθήνα 2007.

Σοφιανός Δ.Ζ.–Δεριζιώτης Λ., *Η ιερά μονή της Υπαπαντής των Μετεώρων, δεύτερο μισό του 14ου αιώνα: Προσκυνητάριο–Ιστορία και τέχνη*, Αθήνα 2011.

Τσιγαρίδας Ευ.Ν., *Θεοφάνης ο Κρητης: Κορυφαίος ζωγράφος του 16ου αιώνα/Theophanes the Cretan: the foremost Painter of the 16th century*, Θεσσαλονίκη 2016.

Χατζηδάκης Μ.–Σοφιανός Δ., *Το Μεγάλο Μετέωρο: Ιστορία και τέχνη/The Great Meteoron: History and Art*, Αθήνα 1990.

Χούλια Σ.–Αλμπάνη Τζ., *Μετεώρα: Αρχιτεκτονική–Ζωγραφική*, Αθήνα 1999.

Della Dora V., “Mapping Pathways to Heaven: A Topographical Engraving of Meteora (1782)”, *Imago Mundi: The International Journal for the History of Cartography* 65:2 (2013), 217–233.

Georgitsoyanni E.N., *Les peintures murales du vieux catholicon du monastère de la Transfiguration aux Météores (1483)*, Αθήνα 1992.

Poullos I., *The Past in the Present: A Living Heritage Approach-Meteora, Greece*, Λονδίνο 2014.

Vitaliotis I., *Le vieux catholicon du monastère Saint-Etienne aux Météores, la première phase des peintures murals* [διδ. διατρ., Université Paris I–Panthéon–Sorbonne], Παρίσι 1998.

Πηγές στο διαδίκτυο:

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2442

<https://whc.unesco.org/en/list/455>

Ακαδημία Μετεώρων:

<https://www.meteora-academy.gr/>

Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου/Exploring the Byzantine world:

<http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=stop&lang=gr&id=5&sub=646>

Ιερά Βασιλική Μονή Αγίου και Μεγάλου Μετέωρου:

<https://www.meteoromonastery.gr/>

Ιερά Μητρόπολις Σταγών και Μετεώρων:

<https://www.imstagon.gr/mitropoli/istoriko>

Ιερά Μονή Ρουσάνου:

<https://www.roussanou.gr/roussanou/>

Σύλλογος Διαφύλαξης & Ανάδειξης Αγιομετεωρίτικης Κληρονομιάς, Μετεώρων Λιθόπολις:

<https://meteoronlithopolis.gr/>

προέλευση εικόνων

Εξώφυλλο: ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

1. ΥΠΠΟ

2. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-syloges-tou-mouseiou/item/2144-tameteorakaiipindosepizografismenilithografiatoulouisdupreapotleukomavoyageathenesetaconstantinopleoucollectiondeportraitsdesvuesetdecostumesgrecs>

3. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

4. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

5. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

6. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

7. <https://1.bp.blogspot.com/-rBB8M8Z1QJs/VDZLYqW18RI/AAAAAAAAADoc/rxN1h71QRoU/s1600/10+Ta+Meteora+1782.jpg>

8. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

9. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

10. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

11. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

12. Εθνική Πινακοθήκη. <https://www.nationalgallery.gr/artwork/meteora-moni-varlaam/>

13. Εθνική Πινακοθήκη. <https://www.nationalgallery.gr/artwork/meteora-2/>

14. Περιοδικό *Αθηναίος*, Ελληνοαμερικανικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Αθηνών, σελ. 35.

15. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

16. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

17. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

18. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία υφεσco

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN 978-960-386-607-7